

Milli dövlətçilik tariximizdə unudulmaz gün

Ulu Öndər 1969-cu ildən başlayaraq Azərbaycanı inkişaf və tərəqqi dövrünün əsasını qoydu

Əlamətdar tarixlər böyük şəxsiyyətlərin misilsiz xidmətləri ilə yaranır. 14 iyul 1969-cu il də məhz belə tarixlərdəndir. 54 il əvvələ qədər bu gün Azərbaycanın həyatında, bəlkə də, sıradan bir gün idi. Amma zamanın böyük şəxsiyyətlərindən olan Ümummilli Lider Heydər Əliyevin adı, həyat və fəaliyyəti, zəngin irsi bu günə xüsusi mənə qazandırdı. Bu günü milli dövlətçilik tariximizin ən əhəmiyyətli və şərəfli səhifələrindən birinə çevirdi. 14 iyul 1969-cu il Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbər seçildiyi gündür.

Azərbaycanda başlanan yeni tarix

Həmin gündən Azərbaycanda yeni bir tarix başlanmışdır. Bu, xalqın milli ideyalar ətrafında səfərbər olunması, milli dövlətimizin yüksəlişi dövrüdür. Ötən əsrin sonlarına doğru Azərbaycanın müstəqillik nemətinə qovuşmasında və indiki uğurlarında da həmin dövrün çox böyük rolu var.

Heydər Əliyevin sovet Azərbaycanına rəhbər seçilməsi respublika həyatının xeyli mürəkkəb və ziddiyyətli zamanına təsadüf edirdi. Bu mürəkkəblərin və ziddiyyətlərin müəyyən bir qismi keçmiş SSRİ rəhbərliyində baş verən dəyişikliklərdən qaynaqlanırdı. Məlum olduğu kimi, ötən əsrin 60-cı illəri keçmiş SSRİ-nin həyatında da ciddi təbəddülatlar yaşanırdı. 60-cı illərin ortalarında isə hakimiyyət rəhbərliyində mühüm dəyişikliklər baş verdi, N.Xruşçovu L.İ.Brejnev əvəz etdi. Bu proses həm daxili və xarici siyasətin dəyişməsi, həm də kadrların əsaslı şəkildə yer dəyişməsində öz ifadəsini tapdı.

Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbər təyin edildiyi 1969-cu il ərəfəsindəki vəziyyət Azərbaycan xalq təsərrüfatında böhran hallarının artması ilə də xarakterik idi. Bunun səbəbləri bir tərəfdən idarəetmə problemi ilə bağlı idisə, digər tərəfdən də mərkəzin respublikaya münasibətində irəliləmədi. Azərbaycan ona qədər daha çox öz nefti ilə məşhur idi. Böyük neft yataqlarının istismarına başlanmasından artıq bir neçə on il keçmişdi. Sovet rəsmilərində belə bir təsəvvür vardı ki, respublikanın məşhur neft yataqlarının əhəmiyyəti artıq azalıb. Azərbaycan iqtisadiyyatı ona qədər, əsasən, neftə hesablandığından bunun alternativini barədə düşüncə yox idi. Ona görə də Azərbaycan geridə qalmış xammal ölkəsi kimi sosial-iqtisadi göstəricilərinə görə başqa ittifaq respublikalarının ardınca sürünür, ən axırıncı yerlərdə qərar tuturdu.

O dövərə aid tarixi faktlara görə, Azərbaycan milli gəlirin həcminə əsasən ümumittifaq səviyyəsindən 2 dəfə, əsas fondlara görə 1,8, kapital qouluşuna görə isə 1,7 dəfə geri qalırdı. Neft sənayesində, energetikada, qara metallurgiyada, kimyada, neft kimyası sahələrində fasiləsiz iş ritmi pozulmuşdu. Kənd təsərrüfatında istehsalın səviyyəsi ənənəkdə davam edirdi. Taxıl, pambıq, tərəvəz, üzüm, çay yarpağı və digər kənd təsərrüfatı bitkilərinin məhsuldarlığı ən aşağı səviyyədə idi.

Bu vəziyyət cəmiyyət həyatının başqa sahələrində də sirayət edirdi. Məsələn, 1969-cu ilə qədər 10 il ərzində planda nəzərdə tutulduğundan bir milyon yarım kvadratmetr az yaşayış sahəsi salınmışdı. Ümumilikdə 28 min yerlik məktəblərin tikintisi ləngidirdi. Bu səbəbdən nəinki məktəblərdə məşğələlərin ikinci növbədə keçirilməsini aradan qaldırmaq mümkün olmuş, hətta üçüncü növbənin təşkil məcburiyyəti də yaranmışdı. O illərdə demografik göstəriciləri xeyli yaxşı səviyyədə qeydə alınan Azərbaycan xalqının sayı getdikcə artır, amma insanlar ağır mənzil şəraitində yaşayırdılar. Yeni doğulan, məktəb yaşına çatan uşaqların təhsil alması üçün məktəblər və sinif otaqları çatışmırdı. İnsanlar tarlalarda, o dövürün müəyyən sənaye müəssisələrində səhərdən axşama qədər zəhmət çəksələr də, bunun əvəzini görə bilmirdilər. Dolanışqları çox acınacaqlı idi. Kəndlərdə

də, şəhərlərdə də vəziyyət getdikcə pisləşirdi. Eyni zamanda vəzifə imkanlarına, sosial statusa malik müəyyən bir imtiyazlı zümrə formalaşmışdı ki, bütün inkişaf imkanları bu məhdud zümrənin əlində cəmlənmişdi. İmkanlar hər kəs üçün bərabər və əlçatan deyildi. Bu da cəmiyyətdə ciddi mənəvi böhran yaradır, insanların əlini işdən soyudur, gələcəyə böyük ümitsizlik aşılayırdı. İttifaq rəhbərləri çıxış yolları tapmaq əvəzinə, vəziyyətlə barışmaq yolu tutmuşdular. Ən görə də neqativ tendensiyalar təcridən güclənərək daha dərinlərə kök salırdı. Ölkə rəhbərliyinin bir çox hallarda lazımı qətiyyət, iradə göstərməməsi əmək intizamının pozulmasına, səhlənkarlığa gətirib çıxarırdı. Kölgə iqtisadiyyatı hətta dövlətin daxilində də özünə yer eləmişdi. Sənaye və kənd təsərrüfatının ayrı-ayrı sahələri, demək olar ki, müəyyən şəxslərin xüsusi mülkiyyəti kimi istismar olunurdu.

Mürəkkəb dövrün lideri

Respublika rəhbərliyində dəyişiklik o dövrdə zamanın, şəraitin ortaya çıxardığı zərurət idi. Vəziyyətin artıq son həddə gəldiyini dərk edən SSRİ rəhbərliyinin məhz Heydər Əlirza oğlu Əliyevin namizədliyi üzərində dayanması isə heç də təsadüfi deyildi. Böyük rəhbər dövlət təhlükəsizliyi sistemində dəmir iradəsi, yorulmazlığı, işgüzarlığı, prinsipiallığı ilə nüfuz qazanmışdı. Moskvada da bu gənc generalın rəyini dinləyir, müxtəlif məsələlərdə peşəkar kimi onunla məsləhətləşirdilər.

Heydər Əliyevin parlaq təşkilatçılıq qabiliyyəti, idarəetmə bacarığı mərkəzi hakimiyyətin diqqətini çəkmişdi. Ona görə də mərkəzin Azərbaycanın yeni rəhbəri kimi öz təmiz imicini, prinsipiallığını, qətiyyətini qoruyub saxlamağı bacarmış Heydər Əliyevin namizədliyi üzərində seçim etməsi respublikada vəziyyəti qısa müddətdə nizama salmaq, cəmiyyətdəki neqativ hallara qarşı barışmaz mübarizə aparmaq, ölkəni üzvləşdirən vəziyyətdən çıxaraq inkişafa yönəlmək niyyətindən irəliləyirdi.

Beləliklə, 1969-cu il iyulun 14-də keçirilən plenum yekdilliklə Heydər Əliyevin namizədliyinə səs verdi. Respublikanın yeni rəhbəri qısa zamanda bildirdi ki, qarşıda duran çətin və mürəkkəb vəzifələri bütün məsuliyyəti ilə anlayır. Əməli işində bunların həlli üçün əlindən gələni əsirgəməyəcək: "Mən bütün büro üzvlərinin köməyinə ümid edirəm və hesab edirəm ki, birgə, mehriban əməkdaşlığımız gələcək uğurlarımıza gözəl zəmin yaradacaqdır".

Bu ümid özünü doğrultdu. Heydər Əliyev adı ona qədər Azərbaycan insanlarına o qədər də yaxşı tanış deyildi. Uzun illər ərzində məşğul olduğu işin xarakteri, vəzifəsinin spesifik xüsusiyyətləri onu insanlara görünməz etmişdi. Bununla belə, bu böyük dövlət adamının respublikanın ali rəhbərliyinə gəlişi sırası insanlarda çox böyük ümid yaradı. Bu tarixə qədər Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsi xalq arasında yüksək etimad ünvanı idi. Məhz Heydər Əliyevin peşəkarlığı, yüksək idarəetmə məharəti sayəsində bu qurum həm azərbaycanlı kadrlar hesabına xeyli milliləşmiş, həm də göstərdiyi prinsipiallığa, qətiyyətə, vətəndaşların müraciətinə həssas münasibətinə görə böyük inam yarada bilmişdi. Bir sözlə, Ulu Öndər 1969-cu ildə ölkə rəhbərliyinə gəlişi

ilə cəmiyyətdə ədalət gətirmişdi. Haqqın gücünə insanların sönmüş inamını bərpa etmişdi. Onlar görmüşdülər ki, artıq yuxarılarda hər kəsin sözünü deyən, problemlərini eşidən var.

Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə seçildiyi dövrdə Azərbaycanda milli şüurun oyanışı istiqamətində də müəyyən meyillər özünü hiss etdirirdi. Burada ağır sosial-iqtisadi, mənəvi böhran da öz sözünü deyirdi. İnsanlar SSRİ-nin tərkibində Azərbaycanın heç də ağ günə çıxmadığını, vəziyyətin başqa ittifaq respublikalarından da ağır olduğunu, digərləri ilə müqayisədə xeyli aşağı vəziyyətdə yaşadıklarını görürdülər. Bu isə adamları milli haqlar barədə düşüncəyə sövq edirdi. Belə bir zamanda ölkə rəhbərliyinə Heydər Əliyev kimi böyük dövlət adamının gəlişi idarəetməni düzgün istiqamətə doğru yönləndirdi.

Ulu Öndər ilk gündən mövcud vəziyyətlə bağlı qətiyyətli, prinsipial mübarizə yolu tutdu. Problemləri əsla gizlətmədi, əksinə, onları üzə çıxardı, diqqətə çatdırdı, bu vəziyyətdə görə məsuliyyət daşıyan bütün vəzifə adamlarını mövcud durumdan narazı olmağa çağırırdı. Heydər Əliyevin 5 avqust 1969-cu il tarixli məşhur məruzəsi çoxlarının yaxşı yadındadır. Azərbaycan KP MK-nin avqust plenumundakı həmin məruzəsində yeni rəhbər uğurlardan daha çox, respublikanın partiyası və sovet orqanlarındakı ciddi çatışmazlıqlarından söhbət açdı və hər kəsin vəziyyəti düzgün dəyərləndirməsini, nəticə çıxarmasını, problemlərin həlli barədə düşüncəsini istəyirdi.

Qətiyyətli və adil rəhbər

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə qısa müddətdə atılan addımlar, görülən işlər, əldə edilən nəticələr bütün bu deyilənlərin, sadəcə, söz olmadığını göstərdi. Ümummilli Lider Azərbaycanın problemlərdən qurtuluş və inkişaf yoluna çıxması üçün aydın bir strategiya müəyyənləşdirərək onu uğurla həyata keçirdi. Böyük zəhməti, fədakarlığı, eyni zamanda mərkəzdəki şəxsi nüfuzu, başqalarını inandırma bacarığı hesabına respublikanın inkişafı üçün bir neçə ardıcıl dövlət proqramının qəbul olunmasına, sürətlə icraya yönəldilməsinə nail oldu.

Azərbaycanın çətin vaxtlarında məsuliyyəti üzərinə götürərək insanları böyük məqsədlər ətrafında səfərbərliyə almaq və irəli aparmaq taleyi Heydər Əliyevə sanki bir missiya kimi verilməmişdi. Ötən əsrin 70-ci illərində Ümummilli Lider Azərbaycanı sosial-iqtisadi böhran vəziyyətindən çıxarmağa müvəffəq oldu. Güclü bir komanda formalaşdırdı. Məhz Heydər Əliyevin qətiyyəti, idarəetmə bacarığı, gələcəyə strateji baxışı sayəsində Azərbaycan qısa zamanda geridə qalmış xammal ölkəsindən inkişaf edən sənaye respublikasına çevrildi. Bütün ölkəboyu sənaye müəssisələri tikilərək istifadəyə verildi, o dövərə

gərə müasir infrastruktur quruldu, adamların həyatı yaxşılaşdı. Azərbaycan fəhləsi, kəndlisi yavaş-yavaş əməyinin bəhrəsini görməyə başladı. İnsanların dolanışığı düzəldi. Qısa tarixi zamanda Heydər Əliyev dünyanın ən iri müəssisələrinin Bakıda tikintisinə nail oldu. Kənd təsərrüfatında, yerli emal sənayesində uğurlar qazanıldı. Bunlar praktik olaraq Azərbaycanın müstəqil ölkəyə keçməsinə təmin edəcək milli iqtisadi bazanın yaradılması demək idi.

Respublikada iri maşınqayırma, kimya, neft kimyası və elektron sənayesi, əlvan və qara metallurgiya, yüngül, yeyinti və emal sənayesi müəssisələri inşa olundu, habelə elektroenergetika, neqliyyat kompleksi ciddi şəkildə inkişaf etməyə başladı. 1980-ci ilin göstəricilərinə görə sənayenin əsas istehsal fondlarının dəyəri 1969-cu ilə müqayisədə iki dəfə artdı. Azərbaycanda sənaye istehsalı üç dəfə yüksəldi. 1976-cı ildən etibarən respublika sənaye istehsalının artım sürətinə görə ittifaq üzrə ön sıralara çıxdı.

1982-ci ildə kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalının həcmi 1969-cu ildəkinə nisbətən 3,9 dəfə artdı. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə keçmiş ittifaq hökuməti 1979-cu ilin 22 fevralında "Azərbaycan SSR-də üzümçülüyün və şərabçılığın inkişaf etdirilməsi haqqında" qərar qəbul etdi. Bu qərara görə 1985-ci ilədək Azərbaycanda üzüm istehsalı üç milyon tona qədər artırılmalı idi.

Respublikada geniş tikinti-quruculuq işləri aparıldı. 1970-1985-ci illərdə yeni mənzillər tikildi ki, bu da sovet Azərbaycanında əvvəlki illərdə inşa edilmiş binaların 70 faizinə bərabər idi. Yeni iş yerlərinin yaradılması nəticəsində iqtisadiyyatda çalışanların ümumi sayı 1985-ci ildə 2,4 milyon nəfərə çatdı. Bu, 1970-ci ilin müvafiq göstəricilərindən 1,5 dəfə çox idi. 1969-cu ildə orta aylıq əməkhaqqının səviyyəsinə görə Azərbaycan 15 müttəfiq respublika arasında axırıncı yerdə dayandıqı halda, 1980-ci ildə dördüncü yerə yüksəldi.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev Bakı Dövlət Universitetinin 100 illik yubiley mərasimindəki çıxışında Ulu Öndərin sovet dövründəki xidmətlərini qeyd edərək demişdir: "Məhz onun rəhbərliyi ilə sovet dövründə Azərbaycan müttəfiq respublikalar arasında ən geridə qalmış yerdən ən qabaqcıl yerlərə qədər yüksəldi. O vaxt, - gənclər təbii ki, bunu bilmirlər, - respublikaları fərqləndirən bir neçə əlamət var idi. Onların arasında keçici "Qırmızı bayraq" var idi. Yəni "Qırmızı bayraq" ilə o respublikalar təltif olunurdu ki, orada həm sənayedə, həm kənd təsərrüfatında, həm də bütün digər sahələrdə böyük uğurlar var idi. Bax Heydər Əliyevin dövründə 13 il ərzində Azərbaycan hər il bu "Qırmızı bayraq"ı alırdı. Bu bir daha onu təsdiq edirdi ki, onun rəhbərliyi ilə Azərbaycan böyük uğurlu yol keçmişdir".

Qazanılan nailiyyətlər nəticəsində insanlar təhsil haqqında, gələcək inkişaf barədə düşüncəyə başladılar. Özlərinin, övladlarının oxuması qayğısına qaldılar.

Heydər Əliyev inkişafın, tərəqqinin bu yolunu da bütün vətəndaşlarımız üçün əlçatan etdi. Müxtəlif stimullaşdırıcı metodların tətbiqi sadə zəhmətkeş balalarının ali təhsil almaq imkanlarını asanlaşdırdı. Biliyindən, istedadından başqa güvənc yeri olmayan gənclərə qapı açdı. Onların peşəkar mütəxəssislər kimi cəmiyyətə xidmət göstərmək arzularını reallaşdırdı. Bunun qarşılığında Ulu Öndər öz vəzifəsinə, səlahiyyətinə güvənərək bütün imtiyazları mənimsəmək istəyən məqam sahiblərinin meydanını daraltmışdı. Onların istədiklərini etmələrinə, başqalarının haqqına girmələrinə heç zaman imkan vermədi. Fərsət yaranan kimi bundan istifadə etməyə çalışanlar da Heydər Əliyevin adı, qətiyyəti qarşısında özlərində o cəsərti tapa bilmədilər. Ümummilli Lider Azərbaycan insanların daim arzulaşdıqları adil rəhbər obrazını yaratdı. İmkanları hamı üçün bərabərləşdirdi. Hər kəs gördü ki, qanunlar qarşısında da, işdə məkəddə də, inkişaf imkanları mühitində də hamı tam bərabərdir. Kim çox zəhmət sərf edib ümumi inkişafa töhfə verərsə, qanun-qaydalara hörmət göstərsə, nümunəvi vətəndaş olmağa çalışsarsa, inkişaf imkanlarından bəhrələnməyə özündə güc və iradə tapsarsa o, irəli gedəcək.

Tarixi missiya

Heydər Əliyev o dövrdə təzahür edən milli şüur hissələrini doğru müstəviyə gətirdi. Bu duyğuların ədəbiyyat, mədəniyyət, elm sahəsində öz ifadəsini tapmasına geniş imkanlar yaratdı. Eyni zamanda millətçiliyin neqativ nüstəvilərdə inkişafına, qaragüruh düşüncəyə çevrilməsinə, başqa xalqların təmsilçilərinə qarşı yönəlməsinə də imkan vermədi. Ulu Öndər Azərbaycanda milli düşüncənin ifadəçisi olan ziyalıların sayını artırmağa çalışdı. Xalqımızın zəngin potensialını onların sözündə, düşüncəsində, sənət adamlarımızın istedadında dünyaya təqdim etdi. Azərbaycanı dünyaya zəngin mədəniyyəti, böyük şəxsiyyətləri, tükənməz potensialı ilə tanıtdı. Heydər Əliyev xalqımızın böyük mənəvi potensialının özünə əlverişli mühit tapa bilməsindən ötrü xalqın balaları üçün yeni məktəblər açdı, respublikadakı ali və orta ixtisas təhsili müəssisələrini genişləndirdi. İstedadlı gənclərimizi o dövr üçün nadir ixtisaslara yiyələnmək məqsədilə keçmiş SSRİ-nin ən nüfuzlu ali məktəblərinə təhsil ardınca göndərərək respublikamızın gələcəyi üçün peşəkar kadr bazası formalaşdırdı.

Ümummilli Lider mədəniyyəti, təhsili böyük bir dəyərə çevirdi, cəmiyyət qarşısında gələcəyin aydın inkişaf mənzərəsini canlandırdı. Gördüyü işlərlə, yaratdığı nəticələrlə Azərbaycanın gələcək müstəqilliyi üçün möhkəm əsaslar formalaşdırdı. Ötən əsrin 80-ci illərinin sonlarından başlayaraq Azərbaycan müstəqillik nemətinə bu əsaslar üzərində qovuşdu.

Ölkənin müstəqilliyini yenidən əldə edərək gələcəyə doğru yönünü hələ dəqiq bilmədiyi, tərəddüdlərə, çətin vəziyyətlərə, ağır sınaqlarla üzvləşdiyi o çətin günlərdə də yenə Ümummilli Lider Heydər Əliyev öz tarixi missiyasını yerinə yetirməyə başladı. Xalqın təkidli tələbi ilə ölkənin taleyinə görə məsuliyyəti üzərinə götürdü. Müstəqil dövlətimizi üzvləşdiyi çətin vəziyyətdən, vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən, parçalanma riskindən, ağır sosial-iqtisadi böhrandan çıxardı. Demokratik, hüququ dövlət kimi Azərbaycanın rəvan inkişaf yolunu müəyyənləşdirdi.

Bu gün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin tarixinin ən qüdrətli çağlarına yetirdiyi müstəqil dövlətimiz Ulu Öndərin şah əsəridir. Ümummilli Liderin Azərbaycana rəhbər seçildiyi 14 iyul 1969-cu il tarixi bu əsərin şərəf salnaməsində öz layiqli yerini tutur.

*İradə ƏLİYEV,
"Azərbaycan"*